

Dkt. Jeffrey Hudon, Akiolojia ya Kibiblia, Kipindi cha 3, Mbinu ya Akiolojia

© 2024 Jeffrey Hudon na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon katika mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Hii ni kipindi cha 3, Mbinu ya Akiolojia.

Sawa, mada yetu inayofuata ni mbinu katika akiolojia, lakini nataka tena, kutaja vipengele muhimu vya kuangalia kwa karibu.

Hebu tuangalie akiolojia katika Agano Jipya dhidi ya akiolojia katika Agano la Kale. Kwa kweli tuna wanyama wawili tofauti hapa, si kwa mpangilio tu. Ukiangalia akiolojia na kusoma akiolojia katika muktadha wa Agano la Kale, unashughulika na falme, na wafalme, na vita vikubwa, na harakati za kifalme na kubwa kati ya falme na falme za kikanda, na yote haya yanaunda data nyingi za akiolojia, uharibifu, programu za ujenzi, na bila shaka hizi mara nyingi hutajwa katika Maandiko.

Katika Agano Jipya, akiolojia ni vigumu zaidi kuiunganisha na maandishi kwa sababu Ukristo ulikuwa harakati, harakati ya kiroho-kidini ndani ya Uyahudi mwanzoni, na hiyo ni kusema, inafanya iwe vigumu kutambua ugunduzi wa akiolojia ambao unahusiana moja kwa moja na maandishi. Kwa hivyo, katika Agano la Kale, ningesema kwamba akiolojia ni muhimu katika sehemu zote mbili za Biblia lakini inafaa zaidi katika Agano la Kale kuliko katika Agano Jipya. Sasa, katika masomo ya Biblia, napenda kuzingatia, na wengine pia hufanya hivyo, akiolojia ni aina ya injili ya tano.

Inatupa ukaguzi wa nje au nyongeza ya nje ya Maandiko Matakatifu na rekodi zingine za zamani za kisasa. Inatoa taarifa za ziada, ufahamu, na ushahidi wa kimwili, tena, ambao utathibitisha simulizi la kibiblia. Tukirudi kwenye Agano la Kale na akiolojia, ni muhimu kwa sababu vyanzo vyetu vya kihistoria nje ya Biblia ni vichache sana.

Kuna baadhi ya kumbukumbu za Misri, Ashuru, na Babeli, lakini hizi tena ni chache zenye mapengo mengi makubwa, na kwa hivyo akiolojia hutusaidia kujaza mapengo hayo na kutupa, tena, uthibitisho wa nje kwa kumbukumbu hizo zilizopo. Ufafanuzi wa akiolojia ya Mashariki ya Karibu: mchanganyiko wa sayansi ya kimwili na historia inayotaribu kupata ushahidi wa zamani za binadamu, za kihistoria na za kihistoria, kutoka kwa mabaki ya nyenzo. Kwa hivyo hiyo ni ufafanuzi mkubwa wa akiolojia zaidi ya akiolojia ya kibiblia.

Sasa tunageukia mbinu. Ni nini kilichobaki kugundua? Kwa bahati mbaya, si mengi. Wakati mwingine tutajaribu kuelezea au kuonyesha kwamba akiolojia ni kama fumbo, tukijaribu kuunganisha fumbo pamoja na 90% ya vipande vilivyokosekana.

Kwa vipande ulivyo navyo, unajaribu kutengeneza picha inayoeleweka na kujaribu kuamua au kujaribu kufikiria kinachokosekana ili kujaza nafasi zilizo wazi. Ni nini kilichobaki kwetu kugundua? Kwanza kabisa, ufinyanzi. Ufinyanzi ni muhimu sana kwa akiolojia, na tutazungumzia hilo baada ya dakika moja.

Ilitumika kwa karibu kila kitu. Tena, fikiria ulimwengu usio na plastiki, ambapo chuma ni chache sana na ni ghali. Mbao, tena, ni chache na haitumiki kwa kiasi kikubwa kama tunavyoitumia leo.

Kwa hivyo, vyombo vya udongo huachwa kwa ajili ya kuhifadhi, kwa vyombo vya kupikia, kula, n.k. Na kwa hivyo, vyombo vya udongo ni muhimu sana katika aina yoyote ya chombo cha kauri. Chuma, misumari, silaha, na vifaa.

Na kisha, bila shaka, baada ya karne ya 7 KK, sarafu zinaanza kuonekana. Na kufikia karne ya 5 na karne ya 4, wakati wa kipindi cha Uajemi, sarafu huwa kipengele muhimu katika viwango vya upimaji wa tarehe au tabaka au maeneo, kwa sababu sarafu, tena, ni zana bora ya upimaji wa tarehe pamoja na vyombo vya udongo. Mawe mara nyingi hutumika, tena, kwa kusaga, kuviringisha, mawe ya kombeo, n.k.

Hilo limeenea katika nchi za Biblia pia. Vifaa vinavyoharibika kama vile mbao, ngozi, ngozi, na kitambaa mara chache hupona, lakini wakati mwingine hupona.

Wanapofanya hivyo, huwa katika mazingira ya kipekee sana, makavu, ya aina ya jangwa, kama vile Magombo ya Bahari ya Chumvi na Qumran. Tunapenda kutumia neno Qumran kwa sababu ni mabaki ya kawaida sana kuelezea kile kilichobaki kwetu kugundua leo. Kwa hivyo, ni kidogo sana, lakini tunapaswa kuchukua kile tunachopata na kupata zaidi, na kupata taarifa nyingi zaidi kutoka humo.

Kwa mbali, kipengele muhimu zaidi katika akiolojia, na tutazungumzia hili zaidi tunapoendelea, ni maandishi. Na kwa nini maandishi ni muhimu? Naam, tena, uandishi, alfabeti, ulionekana mahali fulani katikati ya milenia ya pili KK. Kabla ya hapo, picha na maandishi ya kikabari.

Lakini uandishi ni muhimu kwa sababu unaunganisha mwandishi wa kale, mtu wa kale, moja kwa moja na msomaji, iwe ana umri wa kisasa na mwandishi au ana umri wa kisasa na sisi. Sasa, maandishi au maandishi mara nyingi huonekana kwenye vyombo vya udongo, na hivi huitwa ostraca. Tulitaja hapo awali, kwa ufupi, au katika umoja, ostracon.

Sasa, vigae vingi vya Kiebrania vimepatikana, si kiasi kikubwa, bali kiasi kikubwa. Baadhi ya muhimu zaidi ni maandishi ya Mesad Hashavyahu, au vigae vilivyopatikana katika ngome ndogo kando ya Mediterania, mwishoni mwa karne ya 7. Na kisha kisahani cha, kama vile akiba ya vigae kutoka ngome huko Arad, tena, ambacho tulitaja kilichimbuliwa na Aharoni katika miaka ya 1960.

Na hizi ziliandikwa, zilikuwa ni barua, jumbe fupi kutoka kwa kamanda Eliashibu wa ngome. Na tena, zikituambia kuhusu harakati za wanajeshi na harakati za usambazaji na hofu ya shambulio la Waedomu. Muhimu sana, kama picha ya kipindi muhimu sana katika historia ya Israeli au historia ya Yuda wakati Yerusalemu ilikuwa karibu kuanguka kwa Wababeli.

Kabla ya hapo, vigae vya Lakishi vilipatikana katika miaka ya 1930 katika lango, lango la ndani la jiji kuu la Lakishi. Tena, wakati huo huo. Yuda inaanguka kwa Wababeli.

Na hizi, tena, ni barua za kutumwa, wakati mwingine zenye nia ya kukata tamaa, zinazotaka taarifa kuhusu miji gani imeanguka kwa Wababeli na ambayo haijaanguka. Na cha kusikitisha, moja ya barua za Lakishi, au vigae vya Lakishi, inafanana sana na Yeremia 34:7, inapotaja kwamba Lakishi na Ezekiah pekee ndizo zilizobaki kando na Yerusalemu bila kuanguka kwa Wababeli. Na hii, moja ya vigae hapo nilivyopata kwenye PowerPoint, maandishi yake yanafanana sana.

Tarehe hiyo ilibakije? Tena, sarafu za mabaki ya baadaye kutoka kipindi cha Uajemi na kuendelea. Ufinyanzi, tutazungumzia hilo. Mitindo ya usanifu na kisanii hubadilika kama vile ufinyanzi unavyobadilika.

Na, bila shaka, katika vizazi vichache vilivyopita, upangaji tarehe wa kaboni 14 au C14 kwa ajili ya vifaa vya kikaboni ni muhimu sana, pamoja na vyanzo vya kihistoria nje ya Biblia ambavyo vinaendana na maandishi ya Biblia. Kwa hivyo, haya yote ni muhimu kwa upangaji tarehe wa mabaki. Hatimaye, akiolojia ni sayansi yenye uharibifu.

Tena, huwezi kuchimba tovuti mara mbili. Tulizungumzia umuhimu wa kuchapisha data. Usipochapisha data au data haijachapishwa kutoka kwa uchimbaji, kila kitu kinapotea kwa sababu kwa kawaida huwezi kurudi nyuma na kuchimba tena kile ulicho nacho tayari.

Labda unaweza kupata sehemu ambazo hawajachimba ili kujaribu hitimisho lao au kuelewa eneo hilo. Lakini isipokuwa una data kutoka kwa wachimbaji kwamba wameweka rekodi, huna chochote isipokuwa labda baadhi ya mabaki. Na hizo, tena, uchimbaji kwa kawaida hufanywa katika mraba wa mita tano kwa tano au mtaro.

Na hivyo ndivyo unavyokusanya data yako kutoka hapo. Matumizi mabaya ya akiolojia. Yapo mengi.

Na kama tulivyoona kutoka kwenye slaidi zetu za awali, safari za awali za akiolojia katika Nchi Takatifu zilikuwa kidogo sana zaidi ya wawindaji wa hazina wakipora na kupora. Walikuwa wakitafuta vitu vya kale, makaburi, na mapambo ya kisanii kwa ajili ya makumbusho yao huko Ulaya na Marekani. Mbaya zaidi, sasa tuna watu

wenye msimamo mkali kama ISIS, ambao wameharibu kabisa mabaki mengi huko Syria, nchi ya Syria.

Na tutaona baadhi ya hayo tunapoendelea. Inasikitisha sana. Tadmor, au jiji kubwa la Kirumi la Palmyra, liliharibiwa kabisa, na makaburi mengine pia, ikiwa ni pamoja na sehemu za Ninawi.

Matumizi mabaya mengine ya akiolojia ni kuitumia kwa madhumuni ya uzalendo. Sasa, tuliona tena mapema katika miaka ya mwanzo ya akiolojia kwamba akiolojia ilikuwa aina ya kivuli cha ujasusi wa kijeshi, ikitafuta ardhi kwa ajili ya harakati zinazowezezana za wanajeshi au harakati za majeshi. Pia, heshima ya kitaifa ni kuwa wa kwanza kupata hili au kugundua lile au kuonyesha kile ulichokipata na kufanya nadharia mpya au hitimisho jipya la kihistoria.

Mbaya zaidi kuliko hayo ni madai ya kizalendo ya kisasa au madai ya kihistoria kutoka kwa data unayoichimba. Hili ni jambo la kibinafsi sana na limefanywa na baadhi ya wanaakiolojia wa Israeli na baadhi ya mamlaka ya Palestina. Huwa wanapuuza au kupuuza vipengele fulani vya eneo hilo na kukuza au kuongeza maeneo mengine na vipindi vya kihistoria, haswa watu.

Madhumuni ya kidini yanaweza kuwa matumizi mabaya ya akiolojia. Tena, kutafuta uthibitisho wa kitheolojia kwa mitazamo yako ya kitheolojia na tafsiri ya kitheolojia au ya kibiblia. Tunaita hii eisegesis ya akiolojia.

Hilo linaweza kutumiwa vibaya kutoka pande zote mbili, zenye msimamo mkali na zisizo na msimamo mkali. Watu ambao, tena, wanaamini Biblia ni neno la Mungu na wana mtazamo wa juu wa maandiko wanaweza kutumia vibaya hili kwa kusukuma ushahidi mbali sana. Na, bila shaka, watu wenye msimamo mdogo wanaweza kuitumia vibaya kwa kupuuza ushahidi unaounga mkono maandiko.

Na tukizungumzia malengo madogo, ya kiitikadi yanayopingana na Biblia. Na tena, hili ni suala la kawaida katika akiolojia. Na lazima usome na kusoma kwa umakini ili kuhakikisha kwamba hili halitumikii maslahi binafsi ya mtu.

Uwanja wa akiolojia una ubinafsi mwingi mkubwa. Na hilo ni kweli pia. Kwa hivyo, watu wanahitaji kufahamu vyema haya yote.

Matumizi sahihi ya akiolojia kujibu maswali, kukidhi hamu ya kupata maarifa kuhusu historia ya kale na hamu kubwa ya kutoa mchango, tena, kujibu baadhi ya maswali haya, kutoa mapendekezo kuhusu labda ilishughulikiwa hivi au kufanywa hivi. Na huu ni ushahidi wa akiolojia unaoweza kuunga mkono hilo. Kujitolea kwa uadilifu katika mchakato mzima wa kuchimba, kuchakata, na kuchapisha data.

Mfano mmoja, mfano tu wa hilo, msimu mmoja, nilikuwa nikichimba katika eneo la Heshbon, Tal Hispan na Andrews. Na binti yangu, ambaye alikuwa akichuja, akichuja udongo uliochimbwa, alipata muhuri mzuri. Na nilidhani muhuri huo ulikuwa wa zamani kuliko ulivyokuwa, lakini nilifurahi sana kuhusu hilo.

Lakini kupitia utafiti na kupitia kuangalia ulinganifu, niligundua kuwa hiyo ilikuwa imechelewa kuliko nilivyotaka iwe. Lakini bado ilikuwa ugunduzi muhimu sana. Iligeuka kuwa taswira ya Waamoni ya karne ya saba, taswira nzuri ya Ibex na mtoto wake na ishara nyingine kwenye muhuri mdogo wa jiwe wenye matundu, kwa hivyo ilining'inizwa shingoni.

Kwa vyovyote vile, kwa hivyo lazima, ingawa unatamani na unataka kitu kiwe kitu, lazima ukisome na kukichapisha kwa jinsi kilivyo, si kwa jinsi unavyotaka kiwe. Kukusanya, kutathmini, na kusoma data kikamilifu kabla ya kufanya uhusiano wa kibiblia nayo. Hili ni jambo gumu kwa wale wetu ambao tuna mbinu ya imani kuhusu akiolojia, lakini lazima uwe mwangalifu kuhusu hilo.

Usiwe na haraka katika kuunganisha Biblia na kitu kilichopatikana. Ni rahisi kufanya hivyo. Nimefanya hivyo mwenyewe.

Lakini hili ni jambo ambalo tunapaswa kujichunguza kila mara na kusema, hili linaweza kuwa uhusiano na maandiko au huenda lisiwe hivyo. Na jaribu, kwa utafiti na uchunguzi zaidi, kupata uelewa ulio wazi zaidi kabla ya kutoa kauli hiyo. Pata usaidizi wa kitaalamu badala ya kujaribu kutafsiri matokeo nje ya utaalumu wako.

Muhimu sana hapa. Tulitaja kwamba akiolojia mpya, tena, inataka iwe hivyo, inataka uchimbaji uwe wa taaluma nyingi. Na kwa hivyo, unahitaji wataalamu.

Kama wewe si mtaalamu katika uwanja fulani, unapata msaada wa kupata uelewa sahihi wa hilo kabla ya kutafsiri au kurekodi hitimisho lako. Jipange vyema kwa kurekodi, kukusanya, na kuhifadhi data. Inashangaza jinsi ugunduzi wa akiolojia unavyoweza kutoweka, kupotea, au mbinu za kurekodi; iwe unafanya data ya kielektroniki au penseli na karatasi, vitu vinaweza kupotea na kupotea.

Kuwa na utaratibu mzuri na uangalie hilo. Na kisha kutambua mapungufu ya akiolojia kama chombo cha masomo ya Biblia. Na kwanza kabisa inatusaidia kuelewa ulimwengu wa Biblia na watu wake.

Wakati mwingine husaidia kuthibitisha, kuthibitisha Biblia, na wakati mwingine inathibitisha Biblia. Lakini tunapaswa tu kutambua kwamba pia ina mapungufu. Na tutaona mifano kadhaa ya hilo.

Je, akiolojia inaweza kuthibitisha Biblia? Kwa kawaida, akiolojia inaweza tu kuunga mkono au kuthibitisha kile ambacho Biblia inasema. Mfano mzuri wa hilo ni baadhi

ya picha ambazo Chuo Kikuu cha Andrews kiligundua katika Sinai zikionyesha ngamia waliotumiwa na watu katika nyakati za wazee. Naam, je, hiyo ina maana kwamba inathibitisha kuwepo kwa Ibrahimu? Si kweli.

Lakini inaonyesha kwamba ngamia waliotumika wakati wa kipindi cha mfumo dume walitokea. Baadhi ya wasomi walidhani kwamba hiyo ilikuwa ni uasili wa wakati na hakukuwa na ngamia katika nyakati za mfumo dume. Naam, picha hizi katika Sinai zinaonekana kuthibitisha maandiko.

Je, inathibitisha Ibrahimu, ingawa? Hapana, lakini inaonyesha kwamba hakika angeweza kuwepo na hakika angeweza kutumia ngamia. Kwa hivyo kimsingi ndivyo tunavyozungumzia. Kwa hivyo, unataka kuchimba eneo? Je, unataka kuchimba katika Nchi Takatifu? Unafanya nini? Nakumbuka nikiwa mwanafunzi huko Israeli, tulikuwa na wageni kadhaa shuleni kwetu.

Shule yetu ilikuwa moja kwa moja kwenye Mlima Zion. Bado ipo pale, Chuo Kikuu cha Yerusalemu. Tulikuwa na Wamarekani wawili, unaweza kuona kwa lafudhi yao ya wazi kabisa ya Kimarekani, waliofika kwenye lango letu.

Walikuwa na majembe mawili mapya na pick mpya kabisa ambayo walikuwa wamenunua katika duka la vifaa na walitaka kuchimba nje ya mali ya Taasisi. Nami nikawavuta kando na nikasema, kwanza kabisa, ni kinyume cha sheria unachoomba kufanya. Lazima upate kibali kutoka Idara ya Mambo ya Kale.

Hutakupa kibali, na hawatakupa kibali kwa sababu wewe si mtaalamu wa akiolojia. Pili, mahali unapotaka kuchimba ni sehemu ya kujaza. Na hii labda ina miaka 2000 ya sehemu ya kujaza iliyolegea ambayo inabidi uchimbe kabla ya kupata mabaki yaliyopangwa.

Nilisema, kwa hivyo mbinu yako si sahihi. Pale unapojaribu kuchimba unaweza kupata ugunduzi wa pekee, lakini hutajibu maswali yoyote ya kihistoria. Pili, ni kinyume cha sheria.

Na kwa hivyo, walilalamika na kuguna na kuanza safari. Lakini ndio, hii ni kawaida. Ni mchakato mgumu sana.

Kwanza kabisa, ukichukulia una mafunzo na utaalumu, unachagua eneo maalum la kuchimba na unakusanya pesa, kwa kawaida kutoka kwa wafadhili. Wakati mwingine shule yako itasaidia. Unasoma eneo hilo na unaliangalia kwa makini, unatembea juu yake, unatafuta dalili zozote za mahali ambapo labda lango lilikuwa, au labda sehemu ya juu ambapo Acropolis, ikiwa ingekuwapo, ingekuwapo, na hapo ndipo pengine utapata mahekalu au majumba yako ya kifalme.

Unatafuta mabaki ya uso wa aina yoyote ya usanifu. Labda unaweza kuona michoro ya kuta kutoka kwa nyumba au chochote kile. Na kisha unachimba au unachunguza? Miradi mingi ya akiolojia hufanya yote mawili.

Tunapaswa kuelewa kwamba wakati wa Agano la Kale, watu wengi waliishi katika miji na vijiji. Kulikuwa na mashamba wakati wa amani, lakini kwa kawaida yalikuwa katika miji yenye kuta au miji. Muundo wa utafiti.

Kwa hivyo, unahitaji kutoa mpango ulioandikwa kwa uangalifu sana kwa kile unachotaka kufanya, maswali uliyo nayo, na maswali unayotaka yajibiwe. Na kwa wataalamu wa bajeti, mambo yote madogo ya kuchimba kwako yanaruhusu.

Lazima ununue kibali na upate idhini ya kuchimba. Na hiyo itakuwa Israeli, IAA, Idara ya Vitu vya Kale ya Palestina, na Idara ya Vitu vya Kale ya Jordan. Na hiyo ni kwa maeneo au nchi hizo tatu.

Na hizi ni ghali. Lazima zifanyiwe upya kila mwaka. Pia unataka kupata ushirika na ASOR, Shule za Utafiti wa Ng'ambo za Marekani, au AIA, Taasisi ya Akiolojia ya Marekani, ili kukuhalalisha, kuonyesha heshima, na pengine kupata ruzuku.

Na kisha, bila shaka, maafisa wa DOA kutoka nchi mwenyeji wako watasimamia mradi huo. Kwa hivyo, unaona, kuna mengi. Fedha.

Tena, kukusanya pesa kutoka kwa wafadhili, watu wa kujitolea. Lazima utangaze na kutoa hisia za kupata watu wa kujitolea kuja kufanya kazi kwenye mradi wako. Na kama unafanya hivyo kupitia shule, ambayo mingi ni kupitia miradi mingi ni kupitia shule, una wanafunzi ambao wanaweza kupata sifa za kitaaluma.

Tena, kuajiri wafanyakazi. Mtaalamu wako lazima awe amekamilika. Vifaa ni ghali, na mara nyingi vifaa vingi vinahitaji kufanyiwa upya kila mwaka.

Na unaweza kuona masuala yote ya kimkakati yakijitokeza. Na hatimaye, kuna tafiti za ndani na za kikanda. Lazima uangalie tovuti yako katika muktadha.

Na kwa hivyo huangalii tu tovuti yako, lakini lazima uangalie eneo linalozunguka na kufanya tafiti zake, labda ufanye tafiti, na uangalie tovuti yako katika muktadha wa eneo kubwa zaidi. Muhimu sana. Mengi sana yanaingia katika hilo.

Sawa, kwa muhtasari tu, tunatafuta nini? Majibu. Kwanza kabisa, tovuti unayochimba, jina lake la zamani lilikuwa lipi? Baadhi ya hizo, tena, zinabaki kwa sababu ya jina la Kiarabu. Jina la jina la juu limehifadhiwa.

Wengine hawafanyi kazi. Tumefanya kazi katika maeneo matatu. Nimefanya kazi katika maeneo matatu huko Jordan.

Na mbili kati ya hizo, hatuna jina lililohifadhiwa katika Kiarabu. Tall Jalul, ambalo hatuwezi kupata jina lolote la kale karibu na hilo. Khirbet Safra, ambalo ni wazi ni jina la Kiarabu cha kisasa kwa sababu ya maana ya Safra.

Tena, tunapata Safran kutoka, ni magofu ya manjano na manjano. Na kuna msingi wa mwamba wa manjano na jiwe kwenye tovuti yetu. Kwa hivyo hilo ni jina la kisasa au jina la nusu-kisasa.

Wengine wana jina la kale lililohifadhiwa, kama vile Tall Hispan kwa Heshboni. Sawa, kwa hivyo utambuzi wa eneo, vipindi vya makazi. Eneo lako lilipangwa lini? Lilikaliwa lini? Je, lilichukuliwa wakati wa kipindi cha majaji au kipindi cha kifalme, kipindi cha mababu? Ilikuwa nini, ilikuwa muda gani hapo? Na kwa nini iliachwa? Je, ilikuwa ni wakala wa kibinadamu aliyesababisha kuachwa, labda uharibifu? Je, jiji lilichomwa moto, au ilikuwa njaa, au ukosefu wa chakula? Kwa hivyo, watu waliondoka.

Je, ilikuwa tetemeko la ardhi? Ni sababu gani mji uliachwa au kuachwa? Ni nani aliyeishi hapo? Kabila la wakazi. Je, walikuwa Waisraeli? Je, walikuwa Wamoabu, Waamoni, au Waaramu? Baadhi ya makundi haya ya watu ni vigumu kuyatambua katika utamaduni wa vitu. Kuna viashiria fulani.

Baadhi ya vyombo vya udongo ni vya kipekee kwa makabila fulani. Baadhi, baadhi ya mabaki ni ya kipekee, baadhi ya vitu vilivyogunduliwa ni vya kipekee, lakini wakati mwingine hilo ni gumu sana. Sawa.

Na ikiwa itaharibiwa, ni nani aliyeharibu, ni nani aliyeharibu? Na tena, wakati mwingine unaweza kupata, unaweza kuwa na vidokezo, kama, kwa mfano, vichwa vya mishale vya Wasikithe nje ya kuta za Yerusalemu vinaonyesha wazi uharibifu wa Wababiloni kwani walitumia aina hiyo ya vichwa vya mishale. Lakini mara nyingi, ni vigumu isipokuwa una vyanzo vya kihistoria. Maandishi ni nyenzo za epigraphic zilizoandikwa kwenye jiwe, pembe za ndovu, au kauri, wakati mwingine kwenye plasta, ngozi ya ngozi, au vipande vya ngozi.

Daima natafuta hizo. Nataka kutumia muda kidogo kwenye maandishi na kutaja kitu kingine hapa. Ukisafiri kwenda Misri, ambayo nilikuwa nayo mwezi huu uliopita, tena, unaona michoro kwenye kila kitu, kwenye kuta, kwenye nguzo, kila mahali.

Kuna, kuna maandishi ya hieroglyphic, picha. Unapoenda Mesopotamia, unapata vidonge vya udongo kila mara, na kuna mabaki ya hivyo. Tuna mengi, maelfu ya haya, ya kusoma.

Lakini kuna karibu njama ya ukimya unapokuja kwenye Levant, ikimaanisha Syria, Jordan, Lebanoni, Israeli, Palestina. Na kwa nini hivyo? Kwa nini hatuna maandishi mengi ya kumbukumbu au maandishi tu kutoka Nchi Takatifu? Na tena, inajulikana

kama aina ya njama ya kimungu. Kwa nini isiwe hivyo? Uwezekano mmoja ni kwamba watu wa eneo hilo la Levant wanaweza kuwa na maandishi yaliyoandikwa, labda kwenye plasta, juu ya kuta za mawe au matofali ya matope, na kuyaandika kwa wino.

Na hilo halikudumu. Kwa hivyo, tuna mawe mengi yaliyosimama, masvot, na makaburi mengine ambayo hayajachongwa. Na hayajaandikwa, hayajakatwa, hayajakatwa, hakuna mikato iliyotengenezwa kwenye jiwe, ili kusoma chochote.

Tuna vipande vya udongo, ambavyo, bila shaka, ni wino, lakini wakati mwingine huishi kwenye vyombo vya udongo. Kwa nini isiwe hivyo, kwa nini isiwe maandishi ya kumbukumbu? Hiyo inaweza kuwa ndiyo sababu viliwekwa; viliwekwa kwenye plasta, vimeandikwa kwenye plasta, na hivyo vilichakaa kwa miaka mingi. Sasa, sababu tunayosema hivyo ni kwamba katika eneo linaloitwa Tel Dir Allah huko Jordan, mnamo 1967, hii labda ndiyo eneo la Biblical Sukkot, Hank Franken, mwanaakiolojia Mholanzi, alikuwa akichimba eneo hilo, na wafanyakazi wake walikuwa wakifanya kazi katika patakatifu na, na, na kusafisha hadi sakafuni.

Walipata ukuta uliopakwa plasta ambao ulikuwa umehifadhiwa katika uharibifu. Juu ya ukuta huo uliopakwa plasta kulikuwa na maandishi makubwa na marefu yaliyoandikwa kwa wino. Ulikuwa ndani, ulikuwa ndani, ulikuwa vipande vipande sana na vigumu sana kuung'oa na kuuhifadhi, lakini walifanya hivyo.

Na kwa sababu ya ugunduzi huo, waliweza kusoma jina la Balaamu, mwana wa Beori, katika muktadha wa baadaye kidogo, wakimwonyesha kuwa mtu wa kidini katika historia yao. Na tena, wakithibitisha kwa kiasi fulani simulizi katika Hesabu 22 hadi 24 ya maneno ambayo Balaamu alitamka kwa Israeli, kwa ajili ya Israeli badala ya dhidi ya Israeli. Kwa hivyo, haya ni ugunduzi muhimu, lakini tena, ilikuwa kwa bahati mbaya kwamba ukuta huo wa plasta ulihifadhiwa katika karne zote, labda kuanzia karne ya tisa KK.

Lakini kwa sababu ilikuwa hivyo, tuna andiko hili refu linalomtaja Balaamu. Kwa hivyo hiyo ndiyo hasa, labda maelezo bora zaidi ya ukosefu huu mkubwa wa maandishi ya kumbukumbu. Tuna vipande vidogo tu kando na Mesha Stele na maandishi mengine ya Moabu, machache sana.

Kwa hivyo, kitu cha kitamaduni kinachoonekana ni kitu chochote kilichotengenezwa, kubadilishwa, kuumbwa, au kuwekwa na wanadamu. Na hivyo ndivyo ilivyo, hayo ndiyo mambo matatu tunayotafuta labda katika hayo, si lazima kwa mpangilio huo. Nadhani maandishi ndiyo muhimu zaidi, lakini majibu ya maswali tuliyo nayo.

Na kisha bila shaka, vitu vya kitamaduni ambavyo vitatuambia na zaidi kidogo kuhusu nani aliishi huko na kilichotokea. Kwa hivyo, tunamalizia na nukuu, mawe yanapiga kelele. Tunahitaji tu kusikiliza kwa makini sana.

Sawa. Tulizungumzia kidogo kuhusu vyombo vya udongo. Kwa nini vyombo vya udongo ni muhimu sana? Ninapenda kufanya mlinganisho kati ya vyombo vya udongo na magari.

Na katika miaka ya 1960, gari maarufu sana la Ford lilianzishwa liitwalo Mustang. Na Mustang ilitoka Aprili 1964 na ikachukua soko kwa kishindo. Kufikia katikati ya 1966, Mustang milioni 2 zilikuwa barabarani mwetu.

Mustang ilikuwa gari maarufu zaidi la michezo. Bado linatengenezwa. Sasa, ikiwa wewe ni mfanyabiashara wa magari au gwiji wa magari, na ukaweka Mustang ya 1964, 1965 karibu na Mustang ya 2022, 2023, ambapo zote ni Mustang, zote zimetengenezwa na Ford.

Zote mbili zina fenda, taa za mbele, grill, injini, kiendeshi cha magurudumu ya nyuma, na mambo mengi yanayofanana, lakini unaweza kutazama magari hayo mawili na kujua mara moja kwamba moja ni ya kisasa. Moja ilitengenezwa mwaka wa 2023. Nyingine ina umri wa karibu miaka 60 kwa sababu ya mtindo wake.

Ukiunganisha fender kutoka 65 Mustang na fender kutoka 2023 Mustang pamoja, zote zina kazi na umbo sawa, lakini unaweza kutambua kwa mtindo kwamba zimetengana vizazi. Vivyo hivyo kwa vyombo vya udongo. Ufinyanzi hutumika kila wakati kwa kazi moja: kuhifadhi chakula, kuandaa chakula, huduma ya chakula, na matumizi mengine pia.

Lakini aina za vyombo vya udongo na mitindo ya vyombo vya udongo vimebadilika katika historia yote. Na hivyo hilo linatupa, kama wanaakiolojia, kidokezo kuhusu kile tunachokiangalia na wakati kilitengenezwa. Sasa, mtaalamu mzuri wa kauri katika akiolojia, asema William G. Dever, anaweza kuangalia kigae na kukuambia, angalau, labda ndani ya miaka 50 tangu kilipotengenezwa.

Na hiyo ni nzuri sana. Mfuatano mzuri wa ufinyanzi. Sio nzuri kama sarafu, lakini ni nzuri sana.

Mara nyingi tunaweza kuipata ndani ya karne moja. Ufinyanzi hutuambia mambo mengi. Kwa njia, ili kufafanua tu, vigae ni kipande rahisi cha udongo kilichovunjika.

Kwanza kabisa, vyombo vya udongo haviharibiki. Unaweza kuvichoma, na unaweza kuvivunja, vipande bado vitakuwapo. Haviozi, na haviharibiki.

Na ziko kila mahali. Ukienda katika Nchi Takatifu kutembelea yoyote kati ya maeneo haya ya kale, utakuwa unatembea juu ya vyungu vilivyovunjika karibu wakati wote. Na unaweza kuona kwamba bado vipo.

Bado zipo. Sawa, kwa hivyo tulizungumzia mitindo, kama vile mitindo ya ufinyanzi, ambayo imebadilika kwa karne nyingi. Hiyo ni njia moja wanayoweza kutusaidia, na hiyo ni kuchumbiana.

Kuchumbiana kwa tovuti, kwa sababu vyombo vya udongo kutoka wakati wa Ibrahimu havifanani na vyombo vya udongo vya wakati wa, tuseme, Daudi na Sulemani. Kuna tofauti kubwa hapo. Kwa hivyo, tarehe.

La pili ni ukabila. Baadhi ya miundo na mitindo ya vyombo vya udongo ni ya kipekee kwa watu fulani. Na ninataka kubainisha hili hapa kwenye slaidi yetu.

Mkusanyiko wa vyombo vya udongo hapa unatoka katika eneo la kibiblia la Shilo au Shilo. Huu ni vyombo vya udongo vya Israeli vya awali kutoka kipindi cha waamuzi. Mitungi ya mviringo ya kola, vyungu, mitungi midogo hapa, mabakuli, n.k., mashimo.

Tazama hapa. Huu ni udongo wa kisasa kutoka kwa Wafilisti. Wakati na tarehe hiyo hiyo.

Sawa, tarehe ile ile na karibu na eneo moja. Tazama tofauti. Ikiwa ni nzuri zaidi, ina mtelezi na rangi.

Ina miundo, miundo ya kisanii. Na hiyo inatuambia kwamba huu ni utamaduni tofauti, watu tofauti. Sasa, wakati mwingine kipande kimoja au viwili vya vyombo vya udongo vya Wafilisti huishia katika maeneo ya Waisraeli na kinyume chake.

Lakini kama una kile tunachokiita mkusanyiko, kama vile mamia ya maumbo, mamia ya vyombo, na labda viwili au vitatu ni vya Wafilisti, 98% ni vya Waisraeli, una eneo la Waisraeli na kinyume chake. Kwa hivyo, inaonyesha ukabila. Sawa, hilo ni wazi sana katika baadhi ya matukio.

Sasa, wakati mwingine, ni sawa. Ni vyombo vile vile vya udongo vinavyotumika kwa watu tofauti. Wakati huo huo, una wafinyanzi wanaozunguka katika miji na miji tofauti.

Mji mmoja unaweza kuwa wa Amoni, mji mmoja unaweza kuwa wa Moabu, mji mmoja unaweza kuwa wa Israeli, na wote wanatumia vyombo vya udongo sawa. Lakini falme zinapoibuka na kukua, vyombo vya udongo huelekea kukua katika pande tofauti. Na kisha unaweza kutofautisha makabila.

Kiwango cha ustawi. Ufinyanzi ungetuambia jinsi mambo yanavyokwenda. Sasa, angalia ufinyanzi huu hapa ambao ni wa Kiisraeli.

Ni nzito, haina umbo, haina uchoraji, haina kuteleza. Imezungushwa gurudumu, lakini ni rahisi sana. Na hiyo inatuambia kwamba hakuna wakati wa darasa la mafundi

kujitokeza na, unajua, kutumia muda wa ziada kwenye vyombo vya udongo ili kuifanya iwe nzuri, kuipaka rangi, na kuipamba.

Ni muhimu sana. Ni kuweka mwili na roho pamoja na kufanya kazi yake, kushikilia chakula au maji au chochote kile. Kwa upande mwingine, chombo hiki cha udongo cha mtindo wa Mycenaean, cha Kifilisti, kina uzuri wake.

Hii ilihitaji juhudi za ziada kwa fundi kupaka rangi hiyo na kuipaka rangi. Lakini ni nzuri. Na hiyo inatuambia kwamba utamaduni wa Wafilisti ulikuwa umeendelea zaidi kiuchumi, kitamaduni kuliko utamaduni wa Waisraeli wakati wa kipindi cha waamuzi.

Na hilo, tena, linahusiana vyema na maandishi ya Biblia. Sasa, ukipata vyombo fulani vya udongo katika vyumba fulani vya majengo fulani, unaweza kuelewa kilichoendelea hapo. Labda ilikuwa ni ghala, ghala, au jiko au kitu kingine.

Utakachopata hapo kitakuambia kwa kawaida kilichoendelea hapo. Na tunadhania kwamba vyombo vya udongo viko mahali pake, kwamba viliharibiwa au vilianguka, paa likaanguka juu yake. Na kwa hivyo, ni mkusanyiko safi, ikimaanisha kuwa havijahamishwa.

Na hivyo hilo linaweza pia kukuambia. Vipi kama una vyombo vya udongo kutoka nchi ya kigeni, tuseme kutoka Kupro au kutoka kaskazini mwa Syria au kutoka Misri, vinavyoonekana katika maeneo haya? Naam, hilo linakuambia kwamba kuna aina fulani ya biashara inayoendelea. Tunaweza kufanya uchambuzi wa uanzishaji wa neutroni kwenye vyombo vya udongo na kujua hasa, au kutosema hasa, lakini kujua karibu na mahali ambapo vyombo hivyo vilitengenezwa na mahali ambapo udongo huo ulitoka.

Kwa hivyo, ingawa inaweza kuonekana kama hiyo, udongo huo unaweza kutengenezwa kutoka eneo lililo mbali sana. Na tena, hiyo inakuambia kwamba kuna aina fulani ya biashara. Kwa hivyo, ufinyanzi, tena, unatupa taarifa nyingi kuhusu vipengele hivi ambavyo wanaakiolojia huangalia na kujaribu kupata majibu yake.

Picha hii hapa juu kulia ni yako kweli, ukiangalia hifadhi kubwa ya vyombo vya udongo ambavyo tulivigundua mwaka wa 2009 katika eneo huko Jordan, Tal Jalul, eneo la Chuo Kikuu cha Andrews. Na yote hayo yanaanzia karne ya 8 KK, wakati wa Isaya. Ilikuwa chumba kilichojaa vyombo vya udongo, vipande vya vyombo vya udongo vilivyovunjika.

Hifadhi kubwa na kubwa unayoiona ambayo imewekwa mezani hapo. Sawa, zana za biashara. Na haya ni baadhi ya mambo tunayotumia katika akiolojia.

Theodolite, ambayo haitumiki sana tena kwa kupima viwango. Sasa tunatumia kile kilicho juu kulia, GPS, ambayo hutumia setilaiti kutupa mwinuko na eneo halisi la uso

fulani tunaotaka kupima. Tena, hii ni muhimu kwa sababu unashughulika na miraba tofauti na sehemu tofauti za tovuti, na unaweza kuangalia uhusiano kati ya viwango na kuta na chochote kile, kati ya sehemu za tovuti yako ambazo labda ziko mbali sana.

Na hizo zitakupa usomaji sahihi wa mwinuko na kujua haswa mahali ambapo kuta hizi ziko ukilinganisha na zingine. Sawa. Kuchuja skrini hapa chini kulia.

Tuna msichana mchanga anayechuja udongo, na kuchuja skrini kutakusaidia kupata vitu vidogo kama vile sili, shanga, vitu vidogo vya kale, zana, au chochote kile ambacho ni kidogo na kinaweza kukosekana kwa urahisi. Kwa hivyo, tunachuja, tunajaribu kuchuja udongo wetu wote. Na kwa sababu hiyo, tunapata vitu vingi vizuri, bila neno bora.

Baadhi ya vitu ambavyo hatuna ni pamoja na gufa. Hatuna hiyo hapa Amerika Kaskazini. Hii ni tairi ya zamani ya gari, iliyotumika tena, ikiwa na vipini vilivyofungwa au kufungwa kwa bandeji.

Na hizo hufanya kazi vizuri kwa ajili ya kubeba udongo, kubeba udongo. Na haziharibiki kabisa. Unaweza kuzijenga upya zikivunjika.

Maarufu sana katika Mashariki ya Kati. Kisu cha kuwekea, kama waashi wanavyotumia, ni muhimu sana kwa kufanya kazi kwa uangalifu karibu na vitu vya kale au mitambo. Kisu kidogo cha kuwekea na brashi ikiwa, tena, unashughulika na kazi nyeti sana.

Na tena, vijiti vya meno na dawa zingine za meno pia hutumika kwa kusafisha vitu maridadi sana. Kwa hivyo huo ni muhtasari mdogo tu wa baadhi ya zana na vifaa tunavyotumia. Kuna aina mbili za njia za kuchimba eneo, na tumezitaja hapo awali, lakini nitaelezea kwa undani zaidi sasa.

Hiyo ndiyo njia ya mraba. Tena, tuna mraba wa mita tano kwa tano. Kwa kweli ni sita kwa sita, lakini una mipaka kuzunguka kila mraba.

Na kwa nini tunaacha mipaka hii? Kwa nini tusiondoe tu kitu kizima? Naam, tunaacha mipaka hii iliyosimama au vipande, kama wanavyoitwa, ili kutoa kipimo cha wima kwenye uchimbaji wetu. Kwa maneno mengine, tukichimba chini, tunaweza kuona, kama keki ya safu, unapokata kipande kutoka kwa keki ya safu, unaweza kuona labda awamu moja au mbili kwenye ukuta huo wa udongo, na labda tulikosa. Labda kulikuwa na sakafu hapo, na tukachimba sakafu, lakini unaweza kuona kwa wingi wa wima.

Kwa hivyo, hiki ni kifaa cha kudhibiti ili kutufanya tuwe waaminifu katika uchimbaji wetu. Na kisha, bila shaka, una viwanja hivi vinne vilivyo wazi, na unaweza kuona

kilicho sakafuni, msingi hapo, iwe ni kuta au sakafu au chochote unachofikiria. Lakini tena, una sehemu ambazo huna ufikiaji wa hivyo.

Sasa, ukiona kitu cha kuvutia, unaweza pia kutoa sehemu kubwa baada ya kuchimba miraba yote miwili na kuifanya iwe eneo moja kubwa lililo wazi. Kwa hivyo hilo ni maarufu sana. Njia nyingine ni kwa kuchimba mitaro.

Hii ni picha ya Mnara maarufu wa Neolithic huko Yeriko, mojawapo ya mitaro ya Kenyon. Kubwa. Na hii ni picha nyingine tuliyoifanya huko Jordan, mahali panapoitwa Tal al-Umayri.

Na hiyo ilikuwa aina ya handaki lililopitia mifumo ya ulinzi kando ya mteremko, na wanaweza kuorodhesha kuta zote tofauti za ulinzi za eneo hilo. Hapa kuna sehemu ya hiyo kutoka eneo hilo muhimu katikati mwa Jordan. Wanaakiolojia wanapenda tabaka za uharibifu na bahati mbaya ya watu.

Wakati eneo linapoharibiwa kwa nguvu, paa zinaanguka, au moto unawaka, kila kitu ni kama kidonge cha muda kwa sababu kila kitu ni kama vile watu walivyokiacha, labda dakika chache tu zilizopita. Na kwa hivyo, tunachimba kifusi na safu ya kuungua na labda paa lililoanguka, na tuna eneo au eneo lililofungwa vizuri, maeneo ambayo ni ya kipekee na ya kipekee. Na haya hayajaguswa.

Na kwa hivyo, tunaweza kupata data nyingi kutoka kwa maeneo haya yaliyofungwa. Na kwa hivyo, hilo ni jambo ambalo wanaakiolojia wanathamini, ingawa wakati huo wa kale, ilikuwa janga. Tumetumia neno husimulia mengi, na hii ni mifano miwili ya hadithi za kale.

Tena, vigae ni kilima bandia, na ndivyo inavyomaanisha. Neno hilo linamaanisha katika Kiarabu na Kiebrania. Lakini kwa kweli ni miji ya kale ambayo imeharibiwa, kujengwa upya, kuharibiwa, kujengwa upya kwa karne nyingi. Sasa angalia tofauti kati ya vigae hivi viwili.

Hii ni Beit Shan katika Bonde la Herode, ikiangalia magharibi. Angalia jinsi urefu wake ulivyo. Hiyo ina miji mingi sana, mmoja juu ya mwingine hapo, hadi 30, kwa makadirio ya wachimbaji, kwa pengine maelfu ya miaka.

Sehemu ya chini iko chini sana, na ina labda tabaka tatu au labda nne tu ndani yake. Hiyo ni Beersheba, hiyo ni Beersheba ya kibiblia, Beit Shan ya kibiblia. Na hiyo ilikuwa kweli, eneo hilo lilianzishwa wakati wa kipindi cha waamuzi, na labda liliharibiwa mwishoni mwa karne ya 8 au mwanzoni mwa karne ya 7 KK, kwa hivyo miaka mia chache tu.

Lakini hata hivyo, una ushahidi wa mipango miji ndani, una maduka, maghala makubwa, una mfumo wa maji hapa ambao unaweza kwenda chini ya ardhi na

kupata maji bila kulazimika kutoka nje ya jiji. Kwa hivyo, ulipangwa na kujengwa vizuri sana. Huu ndio lango hapa, lango la ndani, na ulikuwa mji wa ufalme wa Yuda wakati wa utawala wa kifalme.

Lakini tena, chini, kwa sababu haikudumu kwa muda mrefu kama Beit Shan. Hapa kuna sehemu kupitia maelezo, na tena, lazima ufikirie keki ya tabaka, na uone mifano yote tofauti ya jiji lililowekwa tabaka juu ya jiji lingine, na kadhalika na kadhalika. Sasa inachanganya, na inakuwa ngumu, kwa sababu labda jiji moja, wanatengeneza birika, au wanakata ngazi ya awali, au labda ngazi imeondolewa na haipo tena, wameondoa kabisa kiwango hicho na kujenga kitu kingine.

Kwa hivyo, spika zinaweza kuwa ngumu sana, stratigrafia inaweza kuwa ngumu sana, kwa hivyo lazima uchimbe kwa uangalifu sana, na tena, sehemu hiyo ya wima itakuambia mengi ikiwa unaweza kuiweka ikiwa imehifadhiwa kwa wingi wako, katika eneo lako kati ya viwanja vyako. Ninapenda picha hizi mbili, kwa sababu miji kwenye spika bado ipo, na hapa kuna mifano miwili. Arbil huko Iraq, mfano mzuri wa jinsi mji wa kale ulivyoonekana.

Hapa una, unaweza kuona ukingo wa kioo, ukingo ulioinama wa ukingo wa ukingo, kuta, na jiji ndani. Na huu ni mji unaofanya kazi ambao ni mji wa mtindo wa Agano la Kale huko Iraq. Mwingine, Aleppo, Ngome ya Aleppo huko Syria, ni mpango uleule; una ukingo wa ukuta wenye lango, kama vile ungeonekana katika Agano la Kale.

Kwa hivyo hizo bado zipo, angalau katika hali hizo mbili. Sawa, mfano mwingine mbali na kuwaambia ni kerbe. Kerbe kwa Kiarabu inamaanisha uharibifu.

Ni eneo ambalo, juu ya uso, si refu sana; tabaka ni fupi sana, na neno la Kiebrania kwa hilo ni horvat au horva, lenye maana sawa. Na haya ni miji au vijiji au maeneo, labda shamba, chochote kile, ngome, ambayo ilikuwepo kwa muda mfupi tu, na yaliachwa, na hayakudumu kwa karne nyingi ili kujenga mkusanyiko na viwango na tabaka ngumu. Hii ni tovuti yetu tunayochimba huko Jordan inayoitwa Khirbet Safra.

Huu ni mpango wa juu, na huu ndio picha halisi ya angani. Na unaweza kuona, labda ni vigumu kupitia picha hapa, lakini unaweza kuona mstari wa ukuta. Unaweza kuona mstari wa nyumba hapa kando ya ukuta.

Kuna mengi unayoweza kuona moja kwa moja juu ya uso. Unaweza kuona mistari ya kuta na vipengele, vipengele vya usanifu, ambavyo vimeendelea kuishi kwa karne nyingi. Sasa, huu ni ugunduzi nadra kwa sababu huu ni mji kutoka kipindi cha majaji, labda. Huenda uliachwa au kuachwa wakati wa utawala wa kifalme wa mapema, wakati wa Daudi, na hatujui ni kwa nini.

Tunafikiri ilianzishwa karibu mwaka 1250 KK, lakini haikukaliwa tena. Kwa hivyo, huna watu wa baadaye walikuja, wakisafisha eneo hilo na kujenga kitu kingine,

isipokuwa eneo moja katika kipindi cha Byzantine, kulikuwa na nyumba ya shamba tuliyoipata upande huu wa mpaka hapa. Na kwa hivyo, huu ni mji safi kutoka kipindi cha waamuzi ambao ulikuwepo labda hadi utawala wa Daudi.

Na hivyo hilo halijachafuliwa au kuharibiwa na uvamizi wa baadaye. Na hilo ni nadra sana. Kwa hivyo, tunafurahi sana kuhusu hilo.

Na pia tumepata mambo ya kuisimua sana, yanayohusiana na mpangilio huo wa matukio, unaojulikana kama uti wa mgongo wa historia. Leo nazungumza kutoka Chuo Kikuu cha Andrews, na Chuo Kikuu cha Andrews kilikuwa na msomi maarufu sana wa Agano la Kale anayeitwa Edwin R. Thiele. Unaweza kuona tarehe zake hapo.

Kwa kweli amezikwa hapa Berrien Springs. Lakini alikuwa msomi wa Agano la Kale ambaye alifunzwa katika Chuo Kikuu cha Chicago. Na alikuwa na shauku tu ya kujaribu kutatua mpangilio wa matukio wa kibiblia, haswa mpangilio wa matukio wa wafalme wa Israeli na Yuda.

Na kwa kuangalia tu maandishi, tarehe hazingelingana. Na watu wengi walidhani, labda kulikuwa na ufisadi katika maandishi. Labda kulikuwa na watu waliobadilisha maandishi baadaye, na baadaye, wanakili wa maandishi walifanya kitu.

Lakini Thiele alirudi nyuma na kugundua kwamba walitumia kalenda mbili tofauti, Ufalme wa Israeli na Ufalme wa Yuda, na mfumo tofauti wa mwaka wa kutawazwa. Alipomaliza kazi yake, ziliendana vizuri sana. Nimewahi kuwa na wasomi wa Israeli na wasomi wa kidunia wakisema kwamba si lazima wawe na mtazamo wa juu sana wa maandiko, lakini wanasema huwezi kubishana na Thiele.

Inafanya kazi. Na, na hivyo, Thiele alikuwa, alikuwa ametoa mchango muhimu sana katika mpangilio wa matukio wa kibiblia na kuorodhesha tarehe za wafalme tofauti wa Israeli na Yuda kwa mfumo wake wa mpangilio wa matukio. Na, bila shaka, hilo lilichapishwa katika kitabu chake, *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings*, ambacho niliambiwa na mmoja wa maprofesa wangu wa Israeli, unahitaji kupata toleo la pili, si la tatu, si la kwanza.

Toleo la tatu: Inavyoonekana, alichezea na kwa kweli akafanikiwa, lakini hakufanikiwa sana. Lakini hiyo ni kazi muhimu na muhimu kwa kuweka mambo katika nafasi sahihi ya mpangilio wa matukio. Sawa.

Kwa hivyo, jedwali la mpangilio wa matukio. Hiki ni kipindi ambacho wanaakiolojia wengi hufanya kazi ndani yake. Tunakosa Enzi ya Neolithic au Enzi Mpya ya Mawe hapa.

Enzi ya Chalcolithic, Enzi ya Mawe ya Shaba, ilianza karibu 4000 KK, ikifuatiwa na Enzi ya Mapema ya Shaba. Mwisho wa Enzi ya Mapema ya Shaba labda ni kipindi cha Ibrahimu. Enzi ya Kati ya Shaba ni kipindi chako cha mababu, kwa ujumla, takriban.

Enzi ya Shaba ya Mwishoni, kipindi cha ukandamizaji na kuondoka Misri. Enzi ya Chuma I ni kipindi cha makazi. Enzi ya Chuma II ni kipindi cha ufalme, Daudi, Sulemani, na wafalme waliofuata.

Kuanguka kwa Yerusalemu ni kwamba, kuna kipindi kifupi ambacho baadhi ya wasomi hukiita kipindi cha Babeli, lakini kipindi cha Uajemi kilianza mwaka 539 KK na kilidumu hadi 333 KK na kuwasili kwa Uyahudi chini ya Alexander. Na kisha, bila shaka, kinaisha mwaka 63 KK wakati Pompey anaposhinda Yerusalemu, akianzisha kipindi cha Warumi, ambacho kinaisha au kubadilika, niseme, hadi kipindi cha Byzantine wakati wa utawala wa Constantine. Na hilo linaendelea hadi kuanguka kwa Milki ya Byzantine hadi Uislamu katika karne ya 7 BK.

Kwa hivyo hiyo ni takriban vipindi vya wakati ambavyo wanaakiolojia wanaofanya kazi katika Nchi Takatifu, wanaofanya kazi katika akiolojia ya kibiblia, hushughulika navyo. Sasa Mwanzo inatumia neno la Kiebrania Toledot, au historia au nasaba, ikiwa ni pamoja na jedwali la mataifa katika Mwanzo 10, ili kufupisha au kuangazia maeneo au enzi badala ya vipindi virefu vya muda kuanzia Adamu hadi gharika. Kwa hivyo, huu sio mwendo au wakati wa kujadili umri wa dunia, lakini tunapaswa kuelewa kwamba naamini kwamba hizi zimefupishwa.

Tuna orodha zingine za nasaba katika Biblia zinazoonyesha wazi kwamba baadhi zimefupishwa na zingine zimejaa. Kwa hivyo, hizi zingeweza kudumu kwa muda mrefu zaidi, labda hata makumi ya maelfu ya miaka, badala ya mwaka 4004 KK maarufu uliopendekezwa na Askofu Usher. Sawa, slaidi ya mwisho katika mfululizo huu ni kwamba ninatumia hii na wanafunzi wangu kuonyesha kile akiolojia, na kile wanaakiolojia wanajaribu kufanya.

Picha hapa ni ya muundo wa magogo wa mwishoni mwa karne ya 19, muundo wa magogo yaliyochongwa kwa mkono ambao ulikuwa kanisa. Leo upo kwenye chuo kikuu cha Bethel, Mishawaka, Indiana. Unaitwa Taylor Memorial Chapel.

Hata hivyo, hapo awali ilijengwa na kujengwa huko Union, Michigan, umbali mrefu sana. Na ilisimama pale katika hali mbalimbali za uharibifu hadi, nadhani, miaka ya 1980 wakati fedha zilipokusanywa; ina umuhimu fulani kwa dhehebu la kanisa la kimisionari. Walivunja kanisa hili na kulihamisha hadi Mishawaka, wakaweka msingi wa saruji na sakafu ya saruji chini yake, wakaifunga, wakaweka madirisha ya kisasa ndani yake, umeme, bila shaka, na wakajenga upya kwa kutumia vifaa vipya kujaza mapengo kati ya vipande vya mbao, tabaka za mbao.

Na leo ni kama eneo la kihistoria. Sasa, kama zoezi, fikiria hili likiendelea mbele, labda miaka 500, na Kanisa la Ukumbusho la Taylor likiwa magofu. Na labda bado limesimama, labda limeanguka, lakini kuna kitu pale, cha kutosha kwa wanaakiolojia kuja.

Na wanaakiolojia, tuseme kwa hoja, hawana vyanzo vya kihistoria vinavyowaambia hii ni nini au kwa nini ilikuwepo. Kwa hivyo hii inaleta shida kwa wanaakiolojia kwa sababu wanaakiolojia wa wakati huo wangeangalia jinsi kanisa hili lilivyojengwa, mtindo, mbao, na jinsi mbao zilivyokuwa na kutambua kwamba hiyo labda ni ya karne ya 18 au 19 BK. Sio karne ya 19, baadaye karne ya 20, sivyo kabisa.

Kwa hivyo, mtindo wa vifaa vya ujenzi ni wa karne ya 19. Hata hivyo, sakafu, msingi, na mabaki ya mfumo wa umeme ndani yake ni mwishoni mwa karne ya 20. Kwa hivyo, wanapaswa kubaini, wanapaswa kutafsiri kilichotokea hapa.

Na kitu pekee wanachoweza kufanya bila vyanzo vya kihistoria ni kudhani kwamba hili lilijengwa upya na kufanyiwa ukarabati na kuwa la kisasa, jengo la zamani ambalo lilifanyiwa kisasa na kuwekwa hapo kisha kuunganishwa tena. Kwa hivyo, wanapaswa kujua kinachoendelea mwishoni mwa karne ya 20. Sasa, je, wanaweza kuliweka tarehe bora zaidi kuliko hilo? Naam, labda wanaweza, kwa sababu wakivunja au kuvunja sakafu ya saruji, wanaweza kupata chupa za plastiki au tabo za kuvuta au, au vitu, labda kifuniko cha holstice au, unajua, kitu ambacho hakingeharibika, ambacho kinaweza kutoa tarehe hiyo mwishoni mwa karne ya 20, labda ndani ya muongo mmoja kwa sababu ya kile wanachokiona.

Na hivyo, na sarafu, bila shaka, labda fundi wa zege alianguka robo au senti au chochote kile, na hiyo inaweza kutupa tarehe. Kwa sababu ikiwa una, tuseme, robo, na inapatikana chini ya sakafu, na robo hiyo ina tarehe, tuseme, 1982, vizuri, sakafu hiyo lazima iwekwe baadaye kuliko 1982 kwa sababu hiyo imefungwa, sarafu hiyo imefungwa kwenye sakafu hiyo, haiwezi, sarafu haiwezi kuwa baadaye kuliko sakafu. Na kwa hivyo sakafu hiyo, tena, iliwekwa tarehe au kumwagwa baada ya 1982.

Wanaakiolojia huangalia hilo tena katika maeneo ya kale pia. Kwa hivyo hiyo ingekuwa changamoto kwa wanaakiolojia katika siku zijazo. Isipokuwa kama wangukuwa na vyanzo vya kihistoria, ni nini hasa kilichotokea, labda hawangegundua kamwe kwamba kilitoka Union, Michigan. Wanaweza kudhani kwamba ni kanisa kwa sababu ya mpango wa sakafu kwa sababu hakuna vyumba vya ndani; ni chumba kimoja tu kikubwa, ukumbi wa mikutano, au labda shule.

Madhumuni ya jengo hilo yangukuwa, labda wangeweza kukisia, lakini si vinginevyo vingi. Hilo lingekuwa changamoto. Kwa hivyo ndivyo wanaakiolojia wanavyofanya na baadhi ya maswali wanayopaswa kujibu wanapofanya kazi katika uwanja huo.

Asante sana.

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon katika mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Hii ni kipindi cha 3, Mbinu ya Akiolojia.